

४.६.२ अवसर र चुनौतिहरूः

- क) विद्यालयको पूर्वाधार विकासलाई गुणस्तरीय बनाउनु ।
- ख) सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुर्योजना विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु ।
- ग) पूर्वाधार विकासका लागि स्रोतको पहिचान र व्यवस्थापन गर्नु ।
- घ) पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु ।
- ङ) भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा जवाफदेहिता र उत्तरदायित्व बोध गर्नु ।
- च) विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु ।
- छ) सहयोगी संस्था (गैर-सरकारी संस्था, निजी क्षेत्र, र अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदार) हरूसँग साझेदारी गरी विद्यालय पूर्वाधारको विकास गर्नु ।
- ज) स्थानीय तहको स्रोत परिचालन गरी पारदर्शी र जवाफदेही ढंगले विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु ।
- झ) विद्यालयको भौतिक विकासमा समुदायको सहभागिता बढाउनु ।
- ञ) सबै विद्यालहरूको भौतिक क्षेत्रमा योजनाबद्ध र दिगो विकास गर्नु ।

४.६.३ उद्देश्यः

- क) सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।
- ख) सुरक्षित बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नु ।

४.६.४ रणनीतिहरूः

- क) विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार विकासका लागि मापदण्ड निर्धारण गरिनेछ ।
- ख) विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघ संस्था एवम् सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारी गरी विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरिने छ ।
- ग) विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि एकीकृत योजना निर्माण गरी लागु गरिने छ ।
- घ) प्रकोपबाट प्रभावित भएका विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारहरूलाई यथाशिघ्र वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नति गरिनेछ ।
- ङ) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गरिनेछ ।

- च) अभिभावक र सरोकारवाला संग विद्यालयका भौतिक सम्पतिहरूको संरक्षण तथा पर्वर्धन सम्बन्धी नियमित अन्तरक्रिया गराइने छ ।
- छ) पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- ज) विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री बनाइने छ ।
- झ) कैलारी गाउँपालिका अन्तर्गत भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता र मापदण्ड सहितको १० वर्षे मास्टर प्लान तयार गरी लागु गर्ने ।
- ञ) विद्यालयको शैक्षिक कार्यक्रम भौतिक संरचनाहरूको नियमित अनुगमन गरिनेछ ।

४.६.५ उपलब्धी, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरू:

क) उपलब्धि तथा नतिजा :

१. एकीकृत योजना अनुसार सुरक्षित भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी गुणस्तरीय सिकाइ वातावरण सिर्जना भएको हुने ।
२. विद्यालयका भौतिक संरचना बाल मैत्री, अपाङ्गतामैत्री र सुरक्षित हुने ।
३. सबै विद्यालयहरूमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण भएको हुने ।
४. कैलारी गाउँपालिका अन्तर्गत भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता र मापदण्ड सहितको १० वर्षे मास्टर प्लान लागु भएको हुने ।
५. पूर्वाधार सूचक अनुसारका विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण भएको हुने ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य :

क्र. स.	सूचक	आधार वर्ष					
		२०८१/०८२	२०८३/०८४	२०८५/०८६	२०८७/०८८	२०८९/०९०	२०९१/०९२
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	२०	३	२	३	२	२
२	नयाँ निर्माण गर्नु पर्ने कक्षा कोठा संख्या	८	८	१२	८	८	४
३	सबलीकरण गर्नु पर्ने कक्षा कोठा संख्या	०	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार

४	नयाँ निर्माण गर्नु पर्ने कक्षा कोठा संख्या	०	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार
५	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नुपर्ने विद्यालय संख्या	३२	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि:

४.७.१ परिचय:

सूचना तथा सञ्चार प्रविधि समाजका विविध आयामहरूमा अपरिहार्य भए जस्तै शिक्षा क्षेत्रमा समेत अपरिहार्य बनि सकेको छ । शिक्षा क्षेत्रमा सूचना तथा प्रविधिको प्रयोगलाई नियाल्ने हो भने यसको प्रयोग शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापकीय पक्षमा र शिक्षण सिकाइको दुवै पक्षमा भइ रहेको छ । शिक्षण सिकाइको पक्षबाट हेर्दा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको कुशल र प्रभावकारी प्रयोगले सिकाइ सुधार गर्न सिकाइलाई सान्दर्भिक बनाउन सिकाइप्रति विद्यार्थीहरूलाई अभिप्रेरित गर्न तथा विद्यार्थीहरूले स्वअध्ययनका लागि प्रयोग भएको पाउन सकिन्छ । व्यवस्थापकीय र प्रशासनिक पक्षबाट हेर्दा तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्न अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न तालिम सेमिनार तथा सम्मेलन आयोजना गर्न तथा शैक्षिक सुशासन कायम गर्नको लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई प्रयोग गरिएको छ ।

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासक्रम हेर्दा शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको योजना २०१३ -२०१७ ले शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सम्बन्धमा मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू विकास गरेको थियो । ती मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू आजको सन्दर्भमा समेत उत्तिकै सान्दर्भिक रहेका छन । उक्त गुरु योजनाले निर्धारण गरेका उद्देश्यहरूमा सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई आधारभुत साक्षरताका रूपमा विकास गरी डिजिटल डिभाइड कम गर्ने शिक्षामा समतामुलक पहुँच पुर्याइ गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने र शिक्षाको सेवा प्रवाह तथा प्रणालीमा सुधार गरी सुशासनको प्रत्याभुति गर्ने रहेका थिए । यसका लागि उक्त गुरुयोजनाले पहिचान गरेका चारवटा क्षेत्रहरूमा सूचना तथा सञ्चारका लागि संरचना तयार गर्ने, मानवीय स्रोत विकास गर्ने, डिजिटल सामग्री विकास गर्ने, शैक्षिक पद्धति तथा व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने थिए । यस गुरुयोजनाको सन्दर्भ हाल समेत रहेको पाउन सकिन्छ ।

कोभिड १९ को महामारीले शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगको आवश्यकतालाई थप पुष्टि गरेको छ । विभिन्न प्रकारका विपद र महामारीमा पनि शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिले महत्वपूर्ण सहयोग गर्न सक्दछ । यस सन्दर्भमा भइरहेका क्षमताको आधारमा अनलाइन तथा अफलाइन लगायतका भर्चुअल माध्यम प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिन खोजिए पनि प्रर्याप्त सक्षमता र संरचनाको अभावले सबैलाई समेट्न सकिएको छैन यस्तो अवस्थामा सबैका लागि पहुन्च पुग्ने गरी शिक्षामा सूचना र सञ्चार प्रविधिको विकास गर्नु चुनौतीपूर्ण कार्य रहेको छ ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था:

राष्ट्रिय रुपमा विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास र वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गर्दा आवश्यक नीति, कानून तथा रणनीतिहरुको व्यवस्था र तिनको कार्यान्वयन शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरुयोजना तथा यसको कार्यान्वयन र विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाका कार्यक्रम लक्ष्य र प्रगतिको समीक्षा गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालले ब्रोडब्याण्ड नीति २०७१ ल्याएको छ । जसले विद्यालय लगायतमा कनेक्टिभिटी सुरक्षा लगायतका विषयमा नीतिगत स्पष्टता प्रदान गरेको छ । त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२, ले सूचना र सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुऱ्याउन विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरु तय गरेको छ । डिजिटल नेपालको कार्य ढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसमा सूचना र सञ्चार प्रविधि शिक्षा, Geospatial / GIS शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना र सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गर्ने उल्लेख गरेको छ ।

नेपाल सरकारले २०७७ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नीति उल्लेख गरिएको छ । उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय र शिक्षण संस्थामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी संरचना तथार गर्ने कनेक्टिभिटी पुर्याउने तालिम शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरेको छ ।

त्यसै गरी विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रममा पनि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजनामा समावेश गरेका मुख्य क्रियाकलापहरुमा सिकाइमा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक सामग्री विद्यालयलाई उपलब्ध गराउने विज्ञान, गणित र अंग्रेजी विषयमा विद्युतीय सामग्री निर्माण गर्ने पुर्वाधार विकास र शिक्षण सिकाइ सामग्री प्रदान गर्ने, नमुना विद्यालयहरुमा सूचना प्रविधिको

सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने, एकिकृत लेखा सफ्टवेयर कार्यान्वयन गर्ने, र एकिकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली विकास गर्ने रहेका थिए। यसका अलवा प्रदेश सरकारबाट समेत शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई विशेष जोड दिदै विभिन्न विद्यालयहरूमा सुविधा सम्पन्न कम्प्युटर ल्याव स्थापना गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ। यसका अलवा शिक्षा तालिम केन्द्रले प्रदान गर्ने शिक्षक तालिम अहिले भर्चुअल माध्यमबाट समेत सञ्चालन गर्ने गरेको छ।

यस कैलारी गाउँपालिकाले पनि विद्यालय शिक्षालाई प्रविधिमय बनाउन आवश्यक पहल विभिन्न समयमा गरेको छ। आधारभूत (कक्षा ६-८) र माध्यमिक विद्यालयहरूमा कम्प्युटर ल्याव स्थापना, एक विद्यालय एक डिजिटल पुस्तकालय/ई-लाइब्रेरी विकास अवधारणा, सबै विद्यालयमा नेट-इन्टरनेटको व्यवस्थापनमा जोड दिएको छ। तथापि भौगोलिक विकटता, विद्युतको असुविधाको कारणले प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भन्ने गर्न सकिएको छैन।

४.७.३ चुनौति र अवसरहरू:

- क) सबै विद्यालयहरूमा कम्प्युटर ल्याव स्थापना गर्ने।
- ख) एक विद्यालय एक डिजिटल पुस्तकालय स्थापना गर्ने।
- ग) सबै विद्यालयहरूमा इन्टरनेटको पहुँच सुनिश्चित गर्ने।
- घ) सूचना प्रविधि सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने।
- ङ) विद्यालयहरूलाई प्रविधि मैत्री बनाउन आवश्यक बजेट व्यवस्थापन गर्ने।

४.७.४ उद्देश्यहरू : सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नु।

४.७.५ रणनीतिहरू:

- क) सबै विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभुत संरचना तथा उपकरणको व्यवस्था गरी सुरक्षित भौतिक र प्राविधिक प्रबन्ध मिलाइने छ।
- ख) विद्यालयमा रहेका सबै शिक्षकलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी आधारभूत तालिम प्रदान गरिनेछ।
- ग) गाउँपालिका तथा विद्यालयबाट छनौट तथा नियुक्त गरिने शिक्षकहरूको लागि आधारभूत सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सीप परीक्षण अनिवार्य गरिनेछ।
- घ) पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीहरूको डिजिटलप्रति विद्यार्थीहरूलाई सहजै उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ।

- ड) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासको लागि नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारसँग आवश्यक सहकार्य र समन्वय गरिनेछ ।
- च) सबै विद्यालयहरूले IEMIS अन्तर्गतका कार्यहरूलाई समयमा नै सम्पन्न गर्ने गरी क्षमता विकास गरिनेछ ।
- छ) सबै विद्यालयहरूमा कम्प्युटर प्रयोगशाला स्थापना गरी ई-पुस्तकालय सञ्चालन गरिनेछ ।

४.७.६ उपलब्धि, नतिजा र क्रियाकलाप :

क) उपलब्धि :

१. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास र विस्तारले प्रभावकारी ढंगबाट सिकाइमा सहजीकरण भएको हुनेछ ।
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुनेछ ।
३. विभिन्न कक्षा तथा विषयका लागि अन्तर्क्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने ।
४. सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेका हुने ।
५. सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने ।
६. डिजिटल डिभाइड कम गर्दै विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू लगायत सबैको सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा पहुँच पुगेको हुने ।
७. शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग भएको हुने ।
८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित एकिकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली (IEMIS) सम्बन्धी कार्य विद्यालयहरू स्वयमले समयमा नै सम्पन्न गरेको हुने ।
९. सूचना प्रविधिको प्रयोगले विद्यालयको व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने ।
१०. अनुगमन मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार भई लागत, जनशक्ति र समयको बचत हुने ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य :

क्र. स.	सूचक	आधार वर्ष					
		२०८१/०८२	२०८३/०८४	२०८५/०८६	२०८७/०८८	२०८९/०९०	२०९१/०९२
१	इन्टरनेट जडान भएका विद्यालयको संख्या	९	१०	५	३	३	२

२	शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय संख्या	९	१०	५	३	३	२
३	मुख्य विषयमा डिजिटल पाठ्य सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	०	९	१०	५	३	५
४	व्यावाथापकिया कार्यमा सुचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	२०	५	५	२	०	०
५	विद्युतको पहुँच पुगेका विद्यालय संख्या	३२	निरन्तरता दिने	निरन्तरता दिने	निरन्तरता दिने	निरन्तरता दिने	निरन्तरता दिने

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य :

क्र स	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	अनुमानित बजेट(हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	कम्प्युटर पहुँच नभएका विद्यालयहरुमा कम्प्युटर पहुँच विस्तार	वटा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार				
२	आधारभूत विद्यालयहरु तथा सबै माध्यमिक विद्यालयहरुमा कम्प्युटर ल्याव स्थापना गर्ने ।		६	०	६	०	०	१२	१२	२४ लाख	संघ प्रदेश र स्थानिय तह र गै स स
३	पाठ्यक्रम तथा पाठ्य सामग्रीका डिजिटल प्रति तथा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीहरु सबैलाई सहज रुपमा उपलब्ध गराउने ।	वटा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	५ लाख	संघ प्रदेश र स्थानिय तह र गै स स

क्र स	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)	अनुमानित बजेट(हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्षे		
४	सबै विद्यालयहरूले स्वयं IEMIS सम्बन्धी कार्य गर्न सक्ने गरि आवश्यक तालिम सञ्चालन गर्ने ।		आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार	आवश्यकतका अनुसार				

५.१ छात्रवृत्ति :

५.१.१ परिचय :

विद्यालय शिक्षामा विद्यार्थीहरूको सहभागिता वृद्धि गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिन तथा विद्यालय बाहिर रहेका, आर्थिक, सामाजिक रूपले पिछडिएका वर्गलाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउन अगाडि सारिएको उत्प्रेणामूलक कार्य नै छात्रवृत्ति हो । जसको सहयोगले लक्षित समुदाय अर्थात गरिब, सुविधाबिहीन, अपाङ्ग तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा टिकाइ राख्न मद्दत गर्दछ । छात्रवृत्ति लगायत विद्यार्थीलाई प्रदान गरिने सहयोगले न्यून आय भएका परिवार, सुविधा बिहीन तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच तथा सहभागिताका लागि सहयोग गरी समता तथा समावेशिताको अवस्था सुधारमा योगदान गर्दछ । यस्तो सहयोगले आर्थिक अभावका कारणले विद्यालय पोशाक, स्टेशनरी लगायतका सामग्रीहरू, दिवा खाजा आदि उपलब्ध हुन नसकी विद्यालयमा हुने अनुपस्थिति दर तथा बिचैमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन सहयोग गर्दछ । यसबाट सबै बालबालिकालाई विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न र आधारभूत तहसम्म अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्दछ । यसबाट विद्यालयमा विद्यार्थीको उपस्थिति दर र सक्रिय सिकाइ सहभागितामा वृद्धि भई सिकाइ उपलब्धि दर तथा शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुग्दछ । विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि प्रदान गरिने छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन मूलतः गरिबी केन्द्रित हुन आवश्यक छ । यस प्रावधानले सुविधा विहीन तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई पनि समेट्न सक्छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था:

नेपाल सरकारले सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि विभिन्न प्रकारका छात्रवृत्तिहरू प्रदान गर्दै आइरहेको छ । कैलारी गाउँपालिका अन्तर्गत आधारभूत तह कक्षा ८ र माध्यमिक तह कक्षा १०मा अध्ययनरत जम्मा ८० जना ले कुल ८ लाख ३४ हजार विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति तथा कक्षा १-८ सम्म जम्मा २९०५ जनाले गैरआवासीय छात्रवृत्ति शैक्षिक सत्र २०७९ मा सुविधा लिएका छन् ।

५.१.३ अवसर र चुनौतिहरू :

- क) गैर आवासीय छात्रवृत्ति बृद्धि गर्ने ।
- ख) विद्यार्थीको आर्थिक अवस्था अनुसार छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्नु ।
- ग) छात्रवृत्ति वितरण र यसको प्रभावकारिताको अनुगमन र मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
- घ) छात्रवृत्ति सहित सामुदायिक आवासीय विद्यालय व्यवस्थापन गर्नु ।
- ङ) Online मा आधारित छात्रवृत्ति सम्बन्धी कार्य गर्न इन्टरनेटको व्यवस्था गर्नु ।

५.१.४ उद्देश्य:

- क) विद्यालय तहको छात्रवृत्ति वितरणलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरूको सहभागिता तथा सिकाइमा सुधार ल्याउनु ।
- ख) प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।

५.१.५ रणनीतिहरू:

- क) लक्षित वर्ग पहिचान गरी छात्रवृत्ति वितरण गरिने छ ।
- ख) स्थानीय तहबाट कक्षा १० उत्तीर्ण गर्ने उत्कृष्ट तथा बिपन्न विद्यार्थी पहिचान गरी निःशुल्क प्राविधिक तथा उच्च शिक्षाको अवसर प्रदान गरिनेछ ।
- ग) निःशुल्क प्राविधिक उच्चशिक्षा अध्ययनको अवसर पाएका विद्यार्थीलाई अध्ययन पश्चात ५ वर्ष आफ्नो क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर प्रदान गरिने छ ।
- घ) आवासीय विद्यालय सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिने छ ।

५.१.६ उपलब्धि, नतिजा, मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य:

क) उपलब्धि तथा नतिजा :

१. आर्थिक अभावमा रहेका बालबालिकाहरूलाई समेत शिक्षाको अवसर प्राप्त हुने ।
२. लक्षित वर्ग पहिचान गरी एकीकृत छात्रवृत्ति वितरण प्रणालीको विकास र कार्यान्वयन हुने ।
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा विपन्न वर्गको पहुँच सुनिश्चित हुने ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु :

क्र. स.	मुख्य क्रियाकलापहरु	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
२	विद्यालय तहका बालबालिकाको सिकाइ प्रोत्साहन कार्यक्रम पहिचान र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१६०	२ लाख	
३	माध्यमिक तहमा उच्च अंक ल्याउन सफल विद्यार्थीलाई उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम	जना	१	२	३	१	१	८	४०	१ लाख	
४	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति कार्यक्रम प्रभावकारी बनाउन विद्यालयलाई अभिमुखीकरण		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			

शिक्षा पद्धतिमा निर्णय तथासो को कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्ध (governance) लाई जनाउँदछ । यसमा संरचना तथा प्रक्रिया दुवै पर्दछन् । विद्यालय क्षेत्रको योजनाका सन्दर्भमा शासकीय प्रबन्ध अन्तर्गत योजनाको प्रभावकारी ढङ्गले कुशलतापूर्वक कार्यान्वयन गरी बालबालिकाको सहभागिता र सिकाइमा सुधार गर्न आवश्यक संरचना, भूमिका तथा कार्य प्रक्रिया समावेश हुन्छन् । यस्ता संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरूले सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय गर्नु तथा निर्णय कार्यान्वयन गर्नु, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित हुनु, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी हुनु, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही पारदर्शी हुनु र विधिको सर्वोच्चता तथा समतालाई प्रोत्साहन गरी सुशासन (good governance) को प्रत्याभूति गर्नुपर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारीहरूको भूमिका रहने भएकाले भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान रहन्छ ।

शिक्षा क्षेत्रको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ । सुशासन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी उल्लिखित तीन पक्षहरूको उचित व्यवस्थापनका लागि योजनाका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा र कार्यक्रमको स्वरूप संवैधानिक प्रावधान अनुसारको संघीय संरचनामा विभिन्न तहका सरकारको दायित्व तथा ज्ञान, प्रविधि, मूल्य-मान्यता र दृष्टिकोणमा आएको परिवर्तनलाई विचार गर्नु पर्दछ । नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचिसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था भएको छ । त्यसैगरी योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, समता र समावेशिताको प्रवर्धन, नतिजा प्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व जस्ता पक्षहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा क्षेत्रको यस योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरिएको छ । वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा यस योजनाका अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरूको कुशल

तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास:

६.१.१ वर्तमान अवस्था :

कैलारी गाउँपालिकाको शैक्षिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित रूपमा अगाडि बढाउन दक्ष रसक्षम जनशक्तिका साथै स्रोत साधनको आवश्यकता पर्दछ । जनशक्तिको उचित व्यवस्थापन र संगठनात्मक सुदृढीकरणले संस्थाको कार्य सम्पादनमा वृद्धि हुने गर्दछ । वर्तमान बदलिँदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचना अनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व शिक्षामा भएको संङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक छ । वर्तमान अवस्थामा कैलारी गाउँपालिका भरिका ३२ वटै विद्यालयहरूमा शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्नका लागि गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा शिक्षा, युवा तथा खेलकूद शाखा रहेको छ । विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहमा ऐन तथा नियमावलीहरूको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्वयनमा जटिलता सिर्जना भएको छ । विशेष गरी संघीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणले प्रदेश र स्थानीय कानूनहरू विकास हुन बाधा भई शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न नसकेको कुराहरू सत्य सावित नै छ।

❖ अवसर तथा चुनौतिहरू :

१. शैक्षिक व्यवस्थापनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।
२. विद्यालयका समग्र गतिविधिहरूलाई पारदर्शी, जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउने ।
३. शैक्षिक सुशासनकालागी दिगो स्रोत व्यवस्थापन गर्ने ।

६.१.२ उद्देश्य :

१. सुशासनाको लागि दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु ।
२. सुशासनाको लागि पेशागत तथा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।
४. शैक्षिक तथा प्रशासनिक जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरी शैक्षिक सुशासन कायम गर्नु ।

६.१.३ रणनीतिहरू :

१. स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गरिने छ ।
२. संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्ति व्यवस्थापन गरिने छ ।
३. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरिने छ ।
४. प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अक्षयक्षलाई थप जिम्मेवार बनाइ क्षमता विकास गरिने छ ।
५. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गरिने छ ।
६. विद्यालय प्रशासन, शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकहरू विच निरन्तर समन्वय र सम्बन्ध स्थापित गरिने छ ।

६.१.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप लक्ष्य :

क) उपलब्धि :

१. शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
२. शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि भई जवाफदेहिता, उत्तरदायित्व र जिम्मेवारीमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रूपमा कार्य सम्पादन भएको हुनेछ ।
४. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. स.	सूचक	आधार वर्ष					
		२०८१/०८२	२०८३/०८४	२०८५/०८६	२०८७/०८८	२०८९/०९०	२०९१/०९२
१	माध्यमिक विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक संख्या	१	२	२	२	२	०
२	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व	०	१०	५	३	३	२

क्र. स.	सूचक	आधार वर्ष					
		२०८१/०८२	२०८३/०८४	२०८५/०८६	२०८७/०८८	२०८९/०९०	२०९१/०९२
	विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक संख्या						
३	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय संख्या	३२	निरन्तरता	निरन्तरता	निरन्तरता	निरन्तरता	निरन्तरता
४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय संख्या	७३	निरन्तरता		निरन्तरता		निरन्तरता
५	प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम प्रधानाध्यापक नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय संख्या	०	४	५	०	०	०

६.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य:

क्र. स.	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे) १० वर्ष	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा			
१	माध्यमिक विद्यालयहरूमा सूचना अधिकारीको व्यवस्था	जना	९	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	९		०	
२	सामाजिक परीक्षण	विद्यालय	३२	३२	३२	३२	३२	३२	१६०	५ लाख	
३	वार्षिक सार्वजनिक सुनुवाइ	विद्यालय	३२	३२	३२	३२	३२	३२	१६०	०	
४	प्रअ तथा शिक्षक कार्यसम्पादन सम्झौता	विद्यालय	३२	३२	३२	३२	३२	३२	१६०	०	

क्र. स.	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
५	प्रअ तथा विव्यस/शिअसं व्यवस्थापकीय तालिम	जना	१०	५	५	५	२	५	३२	५ लाख	
६	लेखा व्यवस्थापनमा विद्युतीय प्रणालीको विकास	विद्यालय	९	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	०	
७	कार्यसम्पादन करार गरी सबैलाई नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने ।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	३२	३२		
८	प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	३२	३२		
९	शिक्षक तथा समग्र विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने पद्धती विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	३२	३२		
जम्मा लादखमा रु- ३०											

६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध :

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन् । नेपालमा संघीय संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको भएतापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचना अनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपना, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

६.२.१ वर्तमान अवस्था:

योजना निर्माण पश्चात कार्यान्वयनमा प्रभावकारीपन नभएमा योजना निर्माणको औचित्य रहँदैन । नेपालमा योजना धेरै बन्छन् तर कार्यान्वयनको अभावमा कागजमा परिणत भएर थन्किएका विगतका अनुभवहरुबाट प्रस्ट हुन्छ । यस सन्दर्भमा संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने, राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय तथा अन्य विषयगत मन्त्रालयहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्दछ । त्यसै गरी विकास साझेदारहरूसँग सहकार्य तथा समन्वय गर्ने र योजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वय गर्ने गर्दछ । संघीय संरचना अनुसार कार्य सम्पादन गर्नका लागि परिवर्तन भएको उल्लेखित सङ्गठन संरचना तथा जनशक्ति व्यवस्थापन विद्यालय शिक्षामा सुशासन कायम गरि कुशल व्यवस्थापनको लागि प्रयास देखिदैन । गाउँपालिकामा कर्मचारी अभाव, स्पष्ट जिम्मेवारी नहुनु तथा कार्य बोझले कार्यान्वयनमा जटिलता आउने गरेको छ ।

❖ अवसर तथा चुनौतिहरु :

- क) शिक्षा सम्बन्धि कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायमा कार्य गर्ने जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु ।
- ख) शिक्षा सम्बन्धि कार्य गर्ने केन्द्रिय निकाय, प्रदेश स्तरीय निकाय , स्थानीय तह तथा संघ संस्थाका कार्यहरुलाई एकद्वार प्रणालीमा ल्याउनु ।
- ग) स्थानीय स्तरबाट शिक्षाका क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्नका लागि स्रोत तथा लगानी व्यवस्थापन गर्नु ।
- घ) शिक्षक अभिभावक संघ र विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई सक्रिय गराउनु ।
- ङ) विद्यालयमा दक्ष जनशक्ति उपलब्ध गराउनु ।

६.२.२ उद्देश्यहरु : शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरि गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु ।

६.२.३ रणनीतिहरु

- क) संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण भई प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरि वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तय गरिने छ ।
- ख) कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि आवश्यकता अनुसार कानून, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गरिने छ ।
- ग) योजना कार्यान्वयनको लागि शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको अतिरिक्त अन्य समिति तथा उपसमिति निर्माण गरिने छ ।
- घ) शिक्षकहरुलाई समय-समयमा शैक्षिक योजनाको बारेमा अभिमुखीकरण गरिने छ ।

- ड) एकिकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनको आधारमा नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजा बारे समीक्षा गरिने छ ।
- च) विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिने छ ।
- छ) वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षाकोठामा समय तथा कार्य सुनिश्चितताको आवश्यक मापदण्ड तयार गरिने छ ।
- ज) वडा कार्यालय मार्फत अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल गरि शैक्षिक गतिविधिको बारेमा अवगत गराइने छ ।
- झ) विद्यालय व्यवस्थापन समितिसँग अन्तरक्रिया गरि निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि प्रधानाध्यापकहरूलाई जिम्मेवार बनाइने छ ।

६.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा :

क) उपलब्धि :

१. शिक्षा योजनको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
२. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भइ बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	३२	३२	
२	कानून, कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	३२	३२	
३	समिति तथा उपसमिति निर्माण	पटक	१५	५	५	५	२	३२	३२	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५			
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि अभिमुखीकरण	पटक	१५	५	५	५	२	३२	३२	
५	शैक्षिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	३२	३२	
६	शिअसं र वि.व्य.सलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अध्यावधिकसम्बन्धी अभिमुखीकरण	पटक	१५	५	५	५	२	३२	३२	
७	सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल	पटक	१५	५	५	५	२	३२	३२	

६.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य :

क्र स	प्रमुख क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट रु हजारमा					स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	१ लाख	१५	५	५	५	२	गा.पा.गैर सरकारी संघ संस्था
२	कानुन, कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण	२ लाख	१५	५	५	५	२	गा.पा.गैर सरकारी संघ संस्था
३	समिति तथा उपसमिति निर्माण	२ लाख	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	गा.पा.गैर सरकारी संघ संस्था
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि	२ लाख	१५	५	५	५	२	गा.पा.गैर

क्र स	प्रमुख क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट रु हजारमा						स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६		
	अभिमुखीकरण	लाख						सरकारी संघ संस्था	
५	शैक्षिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन	०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	गा.पा.गैर सरकारी संघ संस्था	
६	शिअसर र विव्यसलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अध्यावधिक सम्बन्धी अभिमुखीकरण	५ लाख	१५	५	५	५	२	गा.पा.गैर सरकारी संघ संस्था	
७	सरोकारवालाहरूसँग अन्तर्क्रिया तथा छलफल	१ लाख	१५	५	५	५	२	गा.पा.गैर सरकारी संघ संस्था	

आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा गति प्रदान, समृद्ध राष्ट्र निर्माण तथा र उन्नत समाज विकासका लागि सरकार तथा समुदायले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नु आवश्यक हुन्छ । भविष्य लागि गुणस्तरीय मानव संसाधनको विकास गर्न शिक्षामा लगानी गरिन्छ । त्यसैले बालबालिकाको शिक्षामा गरिने लगानी व्यक्ति, समाज र राज्यको दीर्घकालीन विकासका लागि सहयोग गर्दछ। राज्य निर्माणको दीर्घकालीन सोचलाई मूर्त रुप दिन शिक्षामा राज्यले प्राथमिकताका साथ लगानी गर्न आवश्यक हुन्छ। शिक्षामा राज्यको लगानीले प्रमुख तीन पक्षलाई ध्यान दिनु पर्दछ ती तीन पक्षहरूमा; **पहिलो-** राज्यका सबै बालबालिका र नागरिकलाई शैक्षिक अवसर र सहभागिता, **दोस्रो-** सहभागी भई सकेकालाई उचित र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता र **तेस्रो-** स्रोतको समतामूलक वितरण र उपयोग रहेका छन् ।

नेपालको संविधानमा वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धमा सशर्त अनुदान, समानीकरण अनुदान, सम्पुरक अनुदान, विशेष अनुदान र आन्तरिक ऋणको व्यवस्था सम्बन्धमा उल्लेख गरेको पाइन्छ । समानीकरण अनुदानको हकमा प्राकृतिक तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा सङ्घीय सरकारबाट स्थानीय तथा प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण हुने गरेको छ । विशेष अनुदान र सम्पुरक अनुदान राष्ट्रिय योजना आयोगबाट व्यवस्थापन हुदै आएको छ। सशर्त अनुदान सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालयबाट आवश्यक प्रकृया पूरा गरी स्थानीय र प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने अभ्यास रहेको छ । संघीय सरकारबाट हस्तान्तरण हुने उल्लिखित विभिन्न किसिमका अनुदान बाहेक प्रदेश सरकारबाट तथा स्थानीय तहको आफ्नै स्रोतमा आधारित बजेट पनि गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्न सक्दछ ।

शिक्षामा आवश्यक पर्ने स्रोत पहिचान गरी तिनलाई एकिकृत गर्नु र उपयुक्त तरिकाले वितरण तथा उपयोग गर्नु शिक्षामा लगानीको प्रबन्ध गर्दा ध्यान दिनुपर्ने महत्वपूर्ण पक्ष हुन् । शिक्षामा आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत कहाँबाट जुटाउने, कुन कुन क्षेत्रमा स्रोतको विनियोजन गर्ने, विनियोजित स्रोतको प्रवाह कसरी गर्ने ? उपलब्ध स्रोतको उपयोग कुन ढंगबाट गर्ने भन्ने विषयमा जति ध्यान पुग्दछ, शैक्षिक लगानीको पक्ष उति नै सक्षम र व्यवस्थित हुन्छ ।

यस सन्दर्भमा शिक्षा क्षेत्रको यो योजना कार्यान्वयनका लागि लागानी तथा स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी यसमा देखिएका चुनौतीहरू उल्लेख गरिएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरूको सामना गर्दै वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि यसका उद्देश्य तथा रणनीतिहरू प्रस्तुत गरी स्रोतको आकलन तथा लागानीका क्षेत्र र लागत अनुमान गरिएको छ।

७.१. वर्तमान अवस्था:

शिक्षामा लागानी बढाउनु पर्छ भन्ने विषयमा सैद्धान्तिक रुपमा राजनीतिक तहमा र नेपालका नीतिगत दस्तावेजहरूमा सहमति देखिन्छ । कैलारी गाउँपालिकाले पनि शिक्षा क्षेत्रमा आफ्नो कुल बजेटको १० % प्रतिशत अंश शिक्षामा लागानी गरेको छ । यसरी सबैको धारणा लागानी बढाउने कुरामा एकै हुनुलाई लागानी वृद्धि गर्ने महत्वपूर्ण आधार मान्न सकिन्छ ।

कैलारी गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयमा भएको लागानी सार्वजनिक लागानी मात्र हो । शिक्षामा घरपरिवारको लागानी पनि उल्लेख्य भएको पाइन्छ । निजी विद्यालयमा शुल्क लगायत सबै खर्च घरपरिवारबाटै हुने गर्दछ भने सामुदायिक विद्यालयहरूमा पनि घरपरिवारको लागानी विद्यार्थीको स्टेसनरी तथा ड्रेस लगायतमा हुने गरेकोले बालबालिकाको शिक्षामा उनीहरूको उल्लेख्य लागानी भइरहेको छ । तर पनि विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन पनि थप लागानी आवश्यक देखिन्छ ।

शिक्षामा गरेको लागानीको वस्तुपरक रुपमा यति लागानी गरेकोले यति उपलब्धि भयो भन्न गाह्रो छ किनकी शिक्षामा गरिएको लागानीको प्रतिफल तत्कालै देखिदैन । फेरि शिक्षामा गरिने लागानीलाई मानवीय सन्तुष्टिसँग जोड्ने पनि गरिन्छ, जुन मापन गर्नसहज पनि छैन । शिक्षामा गरिने लागानी मानव संसाधन विकासका लागि गरिने लागानीका रुपमा लिइने गरेको पाइन्छ । यी दीर्घकालीन प्रभाव पार्ने विषयक्षेत्रका अतिरिक्त वस्तुपरक सूचकका आधारमा पनि शिक्षामा लागानीको उपलब्धि हेर्ने गरिन्छ । साक्षरता दर, विद्यालयमा भर्ना दर, उत्तीर्ण दर, विद्यार्थी शैक्षिक उपलब्धि जस्ता पक्षमा भएको प्रगतिलाई शिक्षामा गरिएको लागानीको प्रतिफलको रुपमा लिन सकिन्छ । कतिपय विद्यालयहरूले विद्यालयको आर्थिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापन गर्नका लागि विभिन्न क्रियाकलापहरू गरेको पाइन्छ । यस्तो कार्यले विद्यालयको शैक्षिक प्रवर्द्धन गर्नका लागि मद्दत पुगेको छ । विद्यालयहरूले दरिलो आर्थिक व्यवस्थापन गर्नका लागि विभिन्न संघसंस्था तथा व्यक्तिहरूबाट दान, चन्दा लगायत अचल सम्पतिहरू ग्रहण गर्ने गरेको पाइन्छ । शैक्षिक तथा भौतिक व्यवस्थापनका लागि समेत लागानी भएको पाइन्छ ।

❖ अवसर तथा चुनौतीहरू :

- क) संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको शिक्षाको लगानी मापदण्ड र वित्तीय स्रोत हस्तान्तरणको उपयुक्त माध्यम निर्धारण गरी तीनै तहका सरकारलाई शिक्षामा लागानीको लागि जिम्मेवार बनाउने ।
- ख) विद्यालयमा आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत पहिचान गरी परिचालन गर्ने ।
- ग) शिक्षामा आधुनिक प्रविधि मैत्री शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने ।
- घ) विद्यार्थीको सिकाइ गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत व्यवस्थापन गर्ने ।
- ङ) आर्थिक रूपले विपन्न, सुविधाविहीन, तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच र गुणस्तरीय सिकाइ सुनिश्चित गर्न पर्याप्त लगानी गर्ने ।
- च) वित्तीय व्यवस्थापकको कार्यकुशलता बढाउन व्यक्ति र संस्थाको क्षमता विकास गर्ने ।
- छ) वित्तीय गतिविधिलाई पारदर्शी, जवाफदेही, सरलीकृत गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्ने ।

७.२ उद्देश्य :

- क) योजना अवधिका लागि विद्यालय शिक्षामा आवश्यक बिभिन्न स्रोतको प्रक्षेपण र कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु ।
- ख) शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु ।

७.३ रणनीतिहरू :

- क) मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने र सोको प्रतिवेदन पेश गर्ने पद्धति अवलम्बन गरिनेछ ।
- ख) विद्यालय शिक्षाको लागि कानूनमा तोकिए अनुसारको आर्थिक दायित्व तीनै तहका सरकारहरूबीचको लागत साझेदारीमा हुनेछ यसका लागि कैलारी गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा आफ्नो स्रोतबाट थप लगानी गर्नेछ ।
- ग) सरकारबाट प्रदान गरिने स्रोतको उपयोग गर्ने प्रमुख इकाइ विद्यालय भएकाले लक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्न विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइनेछ ।
- घ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार गरी वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई थप सवल ।

७.४ प्रमुख उपलब्धि :

१. शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकास आवश्यक श्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने
२. वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ भएको हुने छ ।

७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य :

क) स्रोतको अनुमान, विश्लेषण र प्रस्तावित बजेट :

सामान्यतया स्रोतको अनुमान र विश्लेषण गर्दा दुई मूलभूत प्रक्रिया बीचमा सामन्जस्य गर्ने प्रयास हुन्छ । नागरिकका अपेक्षा, संबैधानिक प्रत्याभूति, शिक्षाका नीति तथा कार्यक्रमलाई उचित रूपमा सम्बोधन गर्न स्रोतको आँकलन गर्नु पर्ने हुन्छ । त्यसरी आँकलन गरिएको स्रोत कति हुन्छ र हामीसँग सामर्थ्य के कति छ? त्यो पनि सँगसँगै विश्लेषण गरिन्छ । यस प्रकार आवश्यकता र सामर्थ्य बीचमा सामन्जस्यता कायम गरी योजनाका कार्यक्रमहरु र तिनको प्राथमिकता निर्धारण गरिन्छ। यी दुई पक्षलाई आधार मानी यहाँ अनुमान र विश्लेषण गरिएको छ ।

संवैधानिक प्रावधान अनुसार आधारभूत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क गर्ने दायित्व राज्यको रहेको छ । प्रत्येक बालबालिकालाई शिक्षाको हक हुने र प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षालाई आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत नै आवश्यक बजेटको व्यवस्था राज्यले गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तै शिक्षामा सबैका पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितताका लागि विशेषगरी आर्थिक रूपले विपन्न, विभिन्न कठिन परिस्थितिमा रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई थप प्रोत्साहितगर्न आवश्यक छ । अनिवार्य र निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका अतिरिक्त अनौपारिक तथा निरन्तर शिक्षा, विद्यालयहरुमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, भौतिक पूर्वाधार, विपद व्यवस्थापन, दिवा खाजा लागायत विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाई स्वच्छता लगायतको खर्चका लागि लगानी सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ । साथै योजनाको अनुगमन तथामूल्याङ्कन तथा व्यवस्थापकीय कार्यलाई व्यवस्थित गर्न र विभिन्न तहमा क्षमता विकासमा थप लगानी आवश्यक छ । उल्लेखित आवश्यकता समेतका आधारमा शिक्षा क्षेत्रका लागि आगामी ५ वर्षका लागि निम्नानुसारको स्रोतको आँकलन गरिएको छ ।